

M

Sääksmäen Rapolan kalmiston kaivaus, jonka allekirjoittanut intendentti Jouko Voionmaa suoritti kesällä 1950 Muinaistieteellisen toimikunnan määräyksellä ja Hämeen Heimo-
liiton tarkoitusta varten myöntämin varoin.

Löydöt 12693, 9 karttaa. *puhuttavat*
23.7.96

Löydöt 5641:1, 2; 6370:210, 211; 6930:1 - 5 sekä 7089:1 - 13 ovat kotoisin Rapolan kalmistosta, niistä viimeainitut 7089:1 - 13 A. M. Tallgrenin kaivauksissaan saamat.

Kalmiston inventoinut ja kartoittanut Eino Rinne ja hänen karttaansa täydentänyt Esko Sarasmo ovat merkinneet noin 110 rauniota alueelle, joka ulottuu Rapolan entisien riidien paikkeilta Annilan rajalle saakka ja muutamia raunioita v.m. talon maallakin. Kesällä 1950 tutkittiin näistä raunioista 11, 22, 23, 44, 64, 75, 88, 96 tapaamatta niissä mitään hautaraunioon viittaavaa. Ne oli tehty eri tavoin: kiviä oli nähtävästi alettu kasata määrätylle alalle, mutta työ jäänyt kesken, jolloin rauniossa oli vain kerros kiviä maanpinnalla; muutamassa taas kiviä kerätty enemmänkin ja asetettu kehäkivet raunioon estämään niiden valumista, jolloin tuloksena oli kaunis hautarauniota muistuttava, mutta maaton raunio; joskus taas on tällainen kasa tehty yhden tai useamman maakiven ympärille; oli sellaisiakin, joissa kasaa varten ensin oli kaivettu kuoppa, se täytetty kivillä ja edelleen lisätty kehäkivet asettamalla jne. Nämä rauniot ovat suurimmaksi osaksi viljelysraunioita ja vain joissakin harvoissa on pohjana hautaraunio, ne ovat tarkoin rajoitettavalla alueella.

- Rinteen karttaan merkittyjen raunioiden 92 - 96 koh-

dalla Kivirikon huvilasta lounaaseen on viljelemättömänä pysynyt töyräs, Matomäki, jossa on 12 tähän karttaan merkitsemätöntä hautarauniota. Ne ovat joko silmäkivellisiä, maapeitteisiä kumpuja tai tehty mataliksi kummuiksi ilman silmäkiveä. Näistä kaivettiin numerot 5, 6 ja 7. Kivirikon huvilan kohdalla, sen järven puolella on niinikään viljelemätön niemeke, joka on Hirvikalliota ja jossa tavattiin niinikään 12 rauniota (niistä kaivettiin n:ot 18 ja 24), kaikki todennäköisesti rautakautisia hautoja. Professori Tallgrenin kaivaus oli tällä alueella; tosin hänen kaivamiensa hautaraunioita ei enää voi paikallistaa. Kalmisto jatkuu tästä alueesta luoteeseen päin nykyään metsäiselle rinteelle Kivirikon tontin luoteispuolelle n. 100 m. Tällä alueella kaivettiin n:ot 25, 26 ja 27, joiden lisäksi tutkittiin k. α. 9:ksi merkittyä paikkaa. Täällä oleviin raunioihin kuten n:oon 27, on ed.m. pellon raivauksessa lisätty kiviä.

Hautaraunio 5 (12693:1-55) oli pyöreä noin 7 x 7 m kokoinen maan ja kiven sekainen, nurmipeitteinen ja tiivis kumpu, jossa oli kolme silmäkiveä; näistä kaksi oli näkyvissä kaivaukseen ryhdyttäessä. Korkein silmäkivi oli n. 1.59 m raunion pohjaa ylempänä, molemmat muut 1.19, 1,15 m. Kivistä tehtyä ulkokehää rauniossa ei ollut. Silmäkivien väli kuitenkin sisälsi harvakseen pääasiassa pieniä 10 - 15 cm:n kiviä. Sekä tässä välissä että silmäkivien ympärillä maa oli mustaa, hiilenkin sekaista, kun taas raunion muu osa oli luonnonmaata. Koillisen silmäkiven koillis- ja pohjoispuolella raunion alaa oli vain noin metrin verran, ensinnä mainitulla puolella se oli sitäpaitsi vain noin puolen metrin korkuinen kun taas eteläi-

nen puoli oli lähes 2 m korkuinen.

Löydöt rauniossa olivat eri/syvyyksissä (133 - 211):
n:o 1 muista erillään lähellä raunion syrjää, samoin vastakkaisella puolella 48 oli yksinäinen löytö. Löydöt olivat runsaimmat silmäkivien välissä, missä ne olivat hajallaan. Läntisen ja koillisen silmäkiven välissä raunion pohjalla ollut kivi (165 - 209) tavallaan eroittisen luoteispuolella olleet löydöt omaksi ryhmäkseen, jossa esineet olivat pohjasta lähtien 20 cm vahvuisessa kerroksessa. Löydöt 52 - 55 olivat myös muista erillään koillisen silmäkiven itäpuolella, missä raunio oli varsin matala ja sen ulkoreuna lähellä. Löydöt 7 - 11 taas olivat läntisen silmäkiven lappeessa. Eri tahoilla raunioissa, mainittujen löytöryhmien yhteydessä, oli luunsiruja, eniten numeron 28 kohdalla (280 gr), muualla vain muutamia siruja. Nämä eroittanevat mainitut ryhmät eri hautouksiksi. Erillisiä hiilipesäkkeitä ei ollut.

Hautaraunio 6 oli osittain kaltevalla maalla. (Löydöt 12693:56 - 75). Se oli soikean muotoinen, n. 7.5 x 5.5 m kokoinen matalahko kumpu. Sekin oli nurmipeitteinen, maan ja kivensekainen, raunion ala ei ollut rajoitettu kivikehällä, vaan ulommaiset kivet olivat, kuten edellisessä rauniossakin, suurimmaksi osaksi pieniä 15 - 25 cm:n kiviä ja ympäröivän luonnonpinnan tasossa. Rauniossa oli ruutujen cd (osa), löytöä 74 lukuunottamatta, vailla mitään jätteitä, joskin maa oli tummaa. Raunion keskus oli ruuduissa a (osa) b ja c, äärinä 0.6 - 1.0 m kokoiset kivet; näiden länsiluoteispuolella oli tosin myös löytöjä (56 - 58), joissa myös suhteellisen runsaasti luunsiruja

(58). Saviastianpalaset keskittyivät kolmeen kohtaan (68, 70, 72) ja niiden yhteydessä oli myös kuonaa; esinelöytöjä oli eniten samassa koossa ruudussa b 2 (59, 60, 63 - 67).

Hautaraunio 7 (12693:76, 77) oli edellisiin verrattuna vaatimaton. N. kaksimetrisen silmäkiven luoteis- ja pohjoispuolella oli muutamia 30 - 75 cm:n kiviä eikä hautaa ollut rakennettu kummuksi. Löydöt, kaksi saviastianpalaa ja yksi kuonanpala, olivat kiviä ympäröineessä tummassa maassa, jossa ei ollut polton jälkiä tms.

Hautaraunio 18 Hirvikallion kalmistossa (12693:78, 79) oli viljelemättömän niemekkeen eteläreunassa ja alaltaan 4.5 x 3.2 m. Sen itäkoillisreunassa oli n. 1.5 x 1.7 m kokoinen maakivi, joka kohosi 119 - 165 m rauniosta ja luonnonpinnasta ja reunaksi oli ladottu muilla paitsi eteläpuolella 0.5 - 1.0 m kokoisia, raunion muuten sisältäessä näitä hieman pienempiä kiviä. Pohjalla ollut maatyte oli vailla tummaa väriä. Löydöt olivat silmäkiven länsikärjessä.

Hautaraunio 24 oli 6.5 x 5.5 m:n kokoinen nurmipintainen kumpu, jonka pohjois- ja itäpuolella oli 3.5 x 2.25 metrinen raunion pohjasta lähes kaksi metriä ja ympäröivästä luonnonpinnasta n. puolitoista metriä kohoava maakivi. Tämän länsilounaispuolella ^{oli} sitä n. 1 m matalampi maakivi, ^{ja näiden} joiden välillä oli syrjälleen asetettu n. 1 m:n pituinen liuskakivi. Näiden eteläpuolella ^{oli} erikokoisia kiviä sekavana rykelmänä. Suurempaa silmäkiveä ympäröi sen juurella matalaan asetettuja kiviä ja myös luoteispuoli oli rajoitettu kivin; ~~Ne~~ eivät kuitenkaan muodostaneet reunakiveystä. Tällä ja länsipuolella kumpua reunusti myöhemmin tehty oja. Löytöjä oli tiheässä muualla paitsi etelä- ja kaakkoisreunalla ja

niitä saatiin kummun pintamaasta lähtien pohjaan asti (vl. 105 - 204). Löydöissä oli vain kaksi varsinaista esinettä, savikiekon kappale (92) ja savihelmi (104), kaikki muu oli saviastianpalasia, kuonaa ja eläinten luiden kappaleita. Vaikka löydöissä oli kohdittain tihentymiä, niissä ei ollut havaittavissa ryhmittymistä eikä erillisiä kokonaisuuksia. Suuremman silmäkiven luoteis-itä-eteläpuolella löydöt tosin olivat "kivessä kiinni". Raunion kivi- ja maa-aines oli pinnasta pohjaan asti sekä rakenteeltaan että väriltään homogeenista.

Hautaraunio 25 (löydöt 12693:112 - 143) oli 8.5 x 8.0 m:n kokoinen raunio, jonka keskellä oli 3 x 2.5 m:n kokoinen reunakiveyksestä 1.0 - 1.5 m kohoava silmäkivi. Tähän raunioon oli jälkeempään pellostä kannettu ja heitetty kiviä, joten raunio oli ilman maapeitettä. Sellaista siinä myöskään alunperin ei liene ollut, vaan silmäkiven ympärillä on ollut sen juurelta reunaan päin hieman aleneva, erikokoisista sekä pienistä että metrisistäkin kivistä tehty kiveys, jossa kiviä oli osittain yhtenä, osittain kahdenä kerroksena. Reuna oli epäsäännöllinen ympyrä ja siinäkin erikokoisia, mutta etupäässä 10 - 30 cm:n kiviä. Silmäkiven juurella olevien löytöjen kohdalla raunion vähäinen täyttemaa oli tummunutta, muualla sensijaan luonnonmaan väristä. Löydöistä kaksi (117, 118) oli n. 1.4 m:n päässä silmäkivestä länsilounaaseen, n:ot 118 - 122 kiven juurella sen länsipuolella, näistä hieman erillään 112 ja 113. Myös 114 ja 115 olivat erillään kiven pohjoispuolella. N:ot 123 - 133 olivat silmäkiven päällä sen lakea 20 - 50 cm alempana olevalla tasanteella (vrt. karttaa) sen koillis-

osassa, peitteenä vain kiven jäkälää ja sammalmaata. On mahdollista että nämä esineet löydettyäessä eivät enää olleet alkuperäisessä paikassaan. Muut löydöt olivat silmäkiven juurella sekä koillis- ja itäpuolella.

Hautaraunio 26 (löydöt 12693:144 - 146) oli tavallaan kaksoisraunio, jonka laisia on myös Matomäen vielä kaivatomissa raunioissa. Raunio 26 oli tehty kahden silmäkiven varaan samalle korkeudelle rinteessä noin 1.5 m:n päähän toisistaan ja asettaen väliin kiviä, joista yksi pitkänomainen ikäänkuin jakaa haudan kahteen osaan. Se oli maapeitteinen, mutta humus- ja kulttuurikerros oli yhteensä vain n. 25 cm vahva. Pohjoisen silmäkiven vieressä oli näkyvissä kaksi muuta isokohkoa kiveä sen kaakkois- ja länsipuolella. Näiden välissä oli maassa muutamia pikkukiviä; nämä ja mainitut ~~isto~~ kivet muodostivat varsinaisen hautapaikan, jossa löydöt (146) olivat mainitussa, n. 25 cm vahvassa luonnonmaan värisessä kerroksessa. - Raunio (12693:144, 145) kaakkoisosassa kiveystä oli tämän silmäkiven etelä- ja kaakkoispuolella; löydöt olivat silmäkiven länsi- ja eteläpuolella. Nokista maata oli karttaan merkityissä kohdissa kiven juurella sen länsipuolella ja noin puolen metrin päässä sen kaakkoispuolella. Viimeksimainitussa kohdassa kulttuurikerros oli n. 35 cm vahva, vahvempi kuin muualla tässä rauniossa.

Hautaraunio 27 (löydöt 12693:147 - 153) oli soikea n. 9 x 5.5 m kokoinen; sen teki tavallista säännöllisemmän näköiseksi pellostosta siihen heitetyt kivet, joista siihen oli rakennettu reunaakin. Täysin varmasti ei voinut eroittaa jälkeinpäin heitettyjä kiviä hautaraunioon alunperin kuuluneis-